

місцевих новин. Про відомості щодо життя Кременчука дізнаємося із рубрик "Местная жизнь" і "По уезду", а про події, що відбулися за кордоном, – "Заграничная жизнь". Кожна рубрика була унікальною, адже інформувала про події, що відбулися у межах не лише одного міста, а й конкретного регіону, імперії в цілому або за кордоном.

Газета "Приднепровский голос" зробила значний внесок в інформаційний розвиток Кременчука. За характером висвітлення інформації вона слугувала джерелом для накопичення та використання інформації. Однак після приходу до влади більшовиків видання припинило своє існування. За часів денікінського режиму 1919 р. його роботу відновлено.

Таким чином, розвиток часопису "Приднепровский голос" носить складний багатогранний характер. За своїми тематичними, хронологічними та географічними ознаками він не лише відображав характер подій та явищ з різних сфер життєдіяльності людини, а й був досить популярним серед населення цього регіону, сприяв його інформаційному збагаченню.

Список використаних джерел

1. Музиченко Н. В. Садовому закладу К. І. Бера в Кременчуці – 150 років. Матеріали регіональної науково-практичної конференції "Велика вітчизняна війна в історії українського народу" / Н. В. Музиченко. – Режим доступу: http://kremenchugtoday.com.ua/city.php?id=38&cat=2&pageNum_info=2.
2. Просяник Н. І. Кременчуцькі видання початку XX століття як дзеркало творення історії міста / Н. І. Просяник. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=246>.
3. Приднепровский голос. – 8 декабря 1912. – С. 1, 2, 4.
4. Приднепровский голос. – 21 ноября 1913. – С. 4.
5. Приднепровский голос. – 13 декабря 1912. – С. 1, 6.
6. Приднепровский голос. – 27 ноября 1912. – С. 2.
7. Приднепровский голос. – 6 декабря 1912. – С. 1, 8.
8. Приднепровский голос. – 9 мая 1913. – С. 1.
9. Приднепровский голос. – 16 мая 1913. – С. 3.
10. Приднепровский голос. – 4 июля 1913. – С. 3.
11. Приднепровский голос. – 2 мая 1913. – С. 4.
12. Приднепровский голос. – 20 декабря 1912. – С. 4.
13. Приднепровский голос. – 29 ноября 1912. – С. 2.
14. Васенко Н. Письмо в редакцию / Н. Васенко, Е. Зубенко, М. Глаголев // Приднепровский голос. – 6 декабря 1912. – С. 3.

Николай Савинцев

"ПРИДНЕПРОВСКИЙ ГОЛОС" КАК ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ ГОРОДА КРЕМЕНЧУГА ПОЛТАВСКОЙ ГУБЕРНИИ

В статье исследовано номинальные, тематические, хронологические и географические особенности развития газеты "Приднепровский голос" в дореволюционный период. В ней охарактеризовано тогдашние условия существования газеты и положение политической, экономической, социальной и культурной сфер деятельности населения. В качестве примера, в работе приводятся цитаты с номеров данного издания и работ тех людей, которые исследовали его раньше.

Ключевые слова: Кременчуг, Российская империя, газета, документ, источник.

Mykola Savintsev

"PRIDNEPROVSKY VOICE" AS SOURCE FROM HISTORY DEVELOPMENT CITY OF KREMENCHUK IN THE POLTAVA PROVINCE

The article researches nominal, thematic, chronologic and geographical peculiarity development of newspaper "Pridneprovsky voice" in the period before revolution. She was characterized of that time conditions existence it and state of political, economic, social and cultural activities of population. As an example, the article quotes from numbers of the edition and labours of those people which research him before.

Key words: Kremenchuk, Russian Empire, newspaper, document, source.

УДК 94 (477) "1941/1944"

Олексій Гончаренко

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ОКУПАЦІЙНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ РАЙХСКОМІСАРІАТУ "УКРАЇНА" В ЗАРУБІЖНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Автор публікації досліджує ступінь висвітлення зарубіжною історіографією проблеми функціонування органів та установ окупаційної адміністрації Райхскомісаріату "Україна".

Ключові слова: окупаційний режим, Райхскомісаріат "Україна", генеральна округа, генеральний комісаріат, гебітскомісаріат.

Проблемо-тематичне поле подієвого полотна Другої світової війни та гітлерівського окупаційного режиму, встановленого на теренах найбільшого за територією та чисельністю населення адміністративно-територіального формування, яким був Райхскомісаріат "Україна" (далі – РКУ), викликає значну зацікавленість як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Водночас, на сьогодні не існує спеціальних досліджень зарубіжного історіографічного сегменту, у якому розглядалися б проблеми функціонування органів управління РКУ як цілісної адміністративної системи. Цим і зумовлюється актуальність дослідження.

Мета дослідження – провести аналіз напрацювань зарубіжної історичної науки в такій проблемно-тематичній ніші, як особливості функціонування німецької управлінської системи на теренах РКУ.

Здійснюючи огляд зарубіжної історіографії, слід зазначити, що вона пройшла власний шлях в інтерпретації подій окупаційного минулого. Зарубіжні дослідники розглядали окупаційний режим з інших, менш ідеологізованих позицій, які фактично заперечували офіційну радянську концепцію війни. Так, А. Даллін вважав жорстокість та непродуманість окупаційної адміністрації передумовою участі народу в боротьбі із загарбниками [1]. Монографія А. Далліна не лише справила визначальний вплив на тогочасну зарубіжну історіографію, а й продовжує впливати на сучасні концепції, які формуються в середовищі українських науковців. Провідною тезою у запропонованій дослідником реконструкції окупаційного режиму стала непослідовність та непродуманість заходів влади в усіх сферах життєзабезпечення суспільства.

В. Краль, характеризуючи злочинну сутність окупаційного режиму, створеного відповідно до установок і директив вищого політичного керівництва Третього Райху, показував реальний "розклад сил" на загарбаних гітлерівцями територіях, що суттєво обмежувало можливості для спекуляцій на тему "всенародного руху Опору" [2].

Участі вермахту в реалізації злочинної окупаційної політики Райху, поширенню у військовому середовищі нацистської ідеології, присвячена фундаментальна робота німецького історика Н. Мюллера "Вермахт та окупація". Дослідник визначив завдання вермахту як адміністративно-територіального органу в тому, щоб "насаджувати "новий порядок" усіма доступними засобами, які в нього були" [3, с. 33]. Значне місце в праці займає характеристика органів управління вермахту в окупаційній політиці на різних її хронологічних проміжках: від участі в плануванні війни – до краху стратегії "блискавичної війни", періоду інтенсифікації пограбування та відступу з радянської території. Дослідник подає структуру органів управління військової зони, розглядає співпрацю командування окупаційними військами з цивільною адміністрацією РКУ.

У 1960 р. в Лондоні видано книгу У. Ширера [4], який проаналізував плани нацистів щодо поділу захопленої радянської території, визначив елементи запланованого проти народів СРСР терору, заходи окупаційної адміністрації з організації економічної експлуатації ресурсів окупованої країни. У праці частково охарактеризовано і "новий порядок", що постав на окупованих територіях Європи та СРСР. "Втрачені можливості", – у такому контексті дослідник визначив окупаційну політику.

Американський журналіст О. Верт намагався викласти свою версію війни. Один із розділів праці присвячений діям окупантів в Україні. Проте оцінки цієї сторінки війни принципово не відрізняються від тих, що існували у радянській історіографії. Так, погляди А. Розенберга щодо майбутнього політичного устрою України він називав "як завжди, маренням", згадував й про "купку українських буржуазних націоналістів", а їх діяльність називав "трагікомедією" [5, с. 415–428].

Релігійній ситуації на окупованих територіях присвятив свої студії К. Беркгоф, який визначав основні заходи окупаційної адміністрації з нормативного врегулювання цієї сфери суспільних відносин [6, с. 16–36]. Умовам життя цивільного населення в окупованій Україні присвячене інше дослідження К. Беркхофа "Життя та смерть на Україні в роки нацистського правління". Автор праці прагнув простежити взаємовідносини між окупаційною владою й місцевим середовищем, показував низку управлінських заходів адміністрації РКУ в репресивно-каральній сфері [7].

Функціонування закладів освіти на теренах РКУ розглядала німецька дослідниця Б. Єржабкова [8]. Автор не лише розглядала "освітнянську тематику", а й приділяла значну увагу окупаційній політиці щодо України. Це важливо, адже від концептуальних підходів та планів вищого політичного керівництва Райху щодо майбутнього зайнятих територій залежали їх практичні кроки в усіх сферах життя. Тому не випадково, що у центрі уваги науковця перебував конфлікт між А. Розенбергом й Е. Кохом, які по-різному уявляли методи й засоби реалізації окупаційної політики.

У монографії В. Лауер "Творення нацистської імперії та Голокост в Україні" на прикладі генеральної округи "Житомир" розглядаються заходи окупаційної адміністрації, покладені в основу політики Голокосту. Аналізуючи цю проблему, дослідниця зупиняється на характеристиці управлінської системи. У книзі трапляються помилки. Так, заступником бургомістра м. Вінниці називається К. Бернгард, який насправді займав посаду голови Вінницької обласної управи. Відсутні

також і будь-які згадки про цей орган місцевої влади. Викликає заперечення й застосування перекладу назв "Ortskommandanturen" як "сільські командні пости", а їх керівників як "сільських командирів Вермахту" [9, с. 68, 70, 71].

Під особливим кутом зору розглядав нацистську окупацію України представник української наукової діаспори В. Косик. Висвітлюючи наміри Німеччини в особі А. Гітлера щодо майбутнього політичного устрою України, дослідник довів відсутність планів створення української державності у будь-якій формі, оскільки для реалізації своїх амбітних намірів націонал-соціалістичній Німеччині були потрібні не незалежні держави, а лише їх промислово-сировинні ресурси. Погляди ж А. Розенберга в цьому питанні доводять відсутність жодної ознаки, яка б засвідчила, що його ідеї були погоджені з А. Гітлером. "Ідея життєвого простору на Сході", як твердив дослідник, полягала в колонізації, а план "Барбаросса" був засобом для досягнення більш далекоюсяжних німецьких завоювань. Окремий розділ монографії стосувався окупації та утворення РКУ. Автор вказував на позицію А. Гітлера та його прибічників, які не зважали на права українців, що призвело до різко негативного ставлення до окупантів, наголошував на конфлікті між А. Розенбергом й Е. Кохом [10, с. 85, 181–184, 129–135, 264].

Про особливості організації окупаційного управлінського апарату на захоплених територіях України йдеться в працях іншого відомого ученого діаспори О. Субтельного. Він звертав увагу на позицію А. Розенберга, який припускав можливість створення українцями власної держави, що мала перебувати під опікою Німеччини. Розглядаючи особовий склад управлінців, які прибули в Україну, він називав їх "покидьками" німецького чиновництва, пихатість яких нерідко поєднувалася із невмілістю [11, с. 404–410].

Концептуальною за своєю основою є книга російського дослідника М. Семиряги "Колабораціонізм. Природа, типологія і прояви в роки Другої світової війни". Водночас у праці знайшлося місце для аналізу планів керівництва Райху щодо України, розчленування її території. Учений приділив увагу й дискусіям вищих німецьких урядовців щодо "українського питання", вважаючи, що суперечності між Е. Кохом та А. Розенбергом стосувалися питань тактики й не поширювалися на стратегічну лінію німецької політики на Сході [12, с. 119].

В. Ковальов предметом свого наукового пошуку також обрав тему колаборації. У книзі "Нацистська окупація і колабораціонізм в Росії" розглядаються окремі аспекти функціонування окупаційних органів влади, визначаються причини участі радянських громадян у різних формах співпраці з окупаційною адміністрацією [13]. Учений продовжив роботу над цією проблемою. Результатом стала праця "Колабораціонізм в Росії в 1941–1945 рр.: типи і форми", видана у 2009 р. Автор класифікував це явище як військовий, економічний, адміністративний, ідеологічний, інтелектуальний, духовний, національний, дитячий та статевий колабораціонізм [14].

Отже, аналіз історіографії проблеми дозволяє стверджувати, що продуктивними зусиллями у вивченні цієї теми відзначається західна історична наука, представники якої створили концепцію "втрачених можливостей", відповідно до якої невдачі гітлерівського окупаційного режиму пояснювалися недолугою та непродуманою політикою керівників Третього Райху щодо України, спричиненою нацистською ідеологією з її расизмом та баченням ненімецького етнічного масиву в якості "недолюдей" та матеріалу для майбутньої німецької колоніальної експансії.

Водночас проведений аналіз змістової частини історіографічних напрацювань зарубіжної історіографії дозволяє констатувати факт відсутності комплексних досліджень організаційно-правового та нормативного забезпечення функціонування окупаційної адміністрації РКУ й правового становища всіх категорій місцевого населення. У відомих на сьогодні працях частково розглянуто адміністративно-територіальний устрій РКУ та військової зони окупації, заходи в окремих сферах соціально-економічного життя підокупаційного суспільства. Проте комплексне дослідження цих проблем донині відсутнє. До того ж понятійний апарат, призначений для роботи з цим матеріалом, усе ще залишається недостатньо вивіреним та узгодженим. Детального вивчення потребує управлінська система усіх рівнів, створених на теренах РКУ, механізми службової взаємодії між органами та установами окупаційної адміністрації, повноваження, надані їм для виконання поставлених завдань.

Поза увагою істориків продовжує залишатися проблема визначення правового статусу громадян, які проживали на окупованих територіях. Визнання їх безправними є досить умовним і до того ж неточним з юридичного погляду. З усього викладеного – постає актуальне наукове завдання – здійснити реконструкцію управлінського механізму з усіма його юридичними атрибутами, покликаними забезпечити, з одного боку, легітимацію окупаційного режиму, а з іншого, – ефективність і результативність.

Список використаних джерел

1. Dallin A. The German Rule in Russia 1941–1945 / A. Dallin. – New York, 1957. – 554 p. 2. Краль В. Преступление против Европы / В. Краль. – М.: Мысль, 1968. – 278 с. 3. Мюллер Н. Вермахт и оккупация (1941–1944). О роли вермахта и его руководящих органов в осуществлении оккупационного режима на советской территории / Н. Мюллер. – М.: Воениздат, 1974. – 387 с. 4. Ширер У. Взлет и падение третьего рейха. В 2-х томах. [Пер. с англ. с предисловием и под ред. О. А. Ржешевского] / У. Ширер. – М.: Воениздат, 1991. – Том 1. – 653 с. 5. Верт А. Россия в войне 1941–1945 [Авториз. пер. с англ. Вступит. статья и ред. д-ра ист. наук Е. А. Болтина] / А. Верт. – М.: Прогресс, 1967. – 774 с. 6. Беркгоф К. Чи було релігійне відродження в Україні під час нацистської окупації? / К. Беркгоф // Український історичний журнал. – 2005. – № 3. – С. 16–36. 7. Berkhoff K. Harvest of Despair. Life and Death in Ukraine under Nazi Rule / K. Berkhoff. – Cambridge, Massachusetts and London. – 2004. – 463 p. 8. Єржабкова Б. Шкільна справа та шкільна політика в рейхскомісаріаті "Україна" (1941–1944) у світлі німецьких документів / Б. Єржабкова. – Київ: Наук. думка, 2008. – 272 с. 9. Лауер В. Творення нацистської імперії та Голокост в Україні [Пер. з англ. Є. Ровного, С. Коломійця] / В. Лауер. – К.: Зовнішторгвидав України; Український центр вивчення історії Голокосту, 2010. – 368 с. 10. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / В. Косик. – Париж-Нью-Йорк-Львів: Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові. Українознавча бібліотека НТШ. – Число 3. – 1993. – 657 с. 11. Субтельний О. Україна: історія [Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; Вст. ст. С. В. Кульчицького] / О. Субтельний. – К.: Либідь, 1992. – 512 с. 12. Семиряга М. І. Коллаборационизм. Природа, типологія і проявлення в годы Второй мировой войны / М. І. Семиряга. – М.: "Российская политическая энциклопедия" (РОССПЭН), 2000. – 863 с. 13. Ковалев Б. Н. Коллаборационизм в России в 1941–1945 гг.: типы и формы / Б. Н. Ковалев. – Великий Новгород, 2009. – 372 с. 14. Ковалев Б. Н. Нацистская оккупация и коллаборационизм в России, 1941–1944 / Б. Н. Ковалев. – М.: Транзиткнига, 2003. – 483 [13] с.

Алексей Гончаренко**ПРОБЛЕМЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОРГАНОВ И УЧРЕЖДЕНИЙ
ОККУПАЦИОННОЙ АДМИНИСТРАЦИИ РЕЙХСКОМИССАРИАТА "УКРАИНА"
В ЗАРУБЕЖНОЙ ИСТОРИОГРАФИИ**

Автор публикации исследует степень изучения в зарубежной историографии проблемы функционирования органов и учреждений оккупационной администрации Рейхскомиссариата "Украина".

Ключевые слова: оккупационный режим, Рейхскомиссариат "Украина", генеральный округ, генеральный комиссариат, гебитскомиссариат.

Oleksij Goncharenko**PROBLEMS OF FUNCTIONING BY THE ORGANS AND INSTITUTIONS OF THE
OCCUPATIONS ADMINISTRATION REICHSKOMMISSARIAT "UKRAINE" IN FOREIGN
HISTORIOGRAPHY**

Author of the publication examines the extent of coverage of foreign historiography problems in the functioning of institutions and the occupation administration Reichskommissariat "Ukraine".

Key words: occupational regime, Reichskommissariat "Ukraine" authorities, the general vicinity, the general commissariat, hebitskomisariat.

УДК 94 (477) "1941/1945"**Неля Мельнічук****УКРАЇНСЬКО-ЄВРЕЙСЬКІ СТОСУНКИ В ДОБУ ГІТЛЕРІВСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ:
СУЧАСНА ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ**

Автор публікації аналізує сучасну вітчизняну літературу з проблем участі місцевого населення як у порятунку, так і переслідуванні жертв гітлерівської окупаційної адміністрації на теренах Райхскомісаріату "Україна".

Ключові слова: окупаційний режим, Райхскомісаріат "Україна", репресії, євреї, Голокост.

Проблемам українсько-єврейських стосунків у роки гітлерівської окупації України присвячено, як на перший погляд, досить немало як спеціальних досліджень, так і праць, у яких вони розглядаються контекстуально й побічно. Проблема є складною й потребує застосування адекватного дослідницького інструментарію та неупередженого стереотипами наукового пошуку відповідей на занадто складні, неоднозначні й суперечливі питання міжнаціональних взаємин.